

Nye undersøgelser i Alstrup gardested – en middelalderlig torp

af Stig Bergmann Møller

En kendt lokalitet

På Alstrup Hede i det sydlige Himmerland, nærmere bestemt i den østligste del af Kongens Tisted sogn, lå i middelalderen en mindre landsby. Det er uvist, hvornår landsbyen er opstået, men i 1487 omtales den som "Alstrup gardested" – Alstrup gårdsted. Landsbyen er en såkaldt torp, og disse oftest små bebyggelser opstod i 1000-1200-tallet ved en udflytning fra ældre og større moderlandsbyer, de såkaldte adelbyer. I dette tilfælde er det meget muligt, at Alstrup gardested er udskilt fra sognets hovedby, Kongens Tisted. Omtalen i 1487 af landsbyen vedrører en fastlæggelse af skel mellem denne og nabobebyggelserne Bonderup, Vester Nørager og "Andbjerg gardested". Såvel sidstnævnte som Alstrup gardested var muligvis under nedlæggelse på dette tidspunkt. I Alstrup blev der dog ved en arkæologisk undersøgelse i 1939 fundet lerkarskår fra omkring 1500, og denne torp har da muligvis stadig eksisteret i begyndelsen af 1500-tallet.

Det middelalderlige Alstrup blev allerede nævnt i den første udgave af J.P. Traps bogværk "Danmark" fra 1859, og i 1891 indberettede kaptajn Daniel Bruun torpen på Alstrup Hede til Nationalmuseets sognebeskrivelse. I sin indberetning skrev kaptajn Bruun blandt andet:

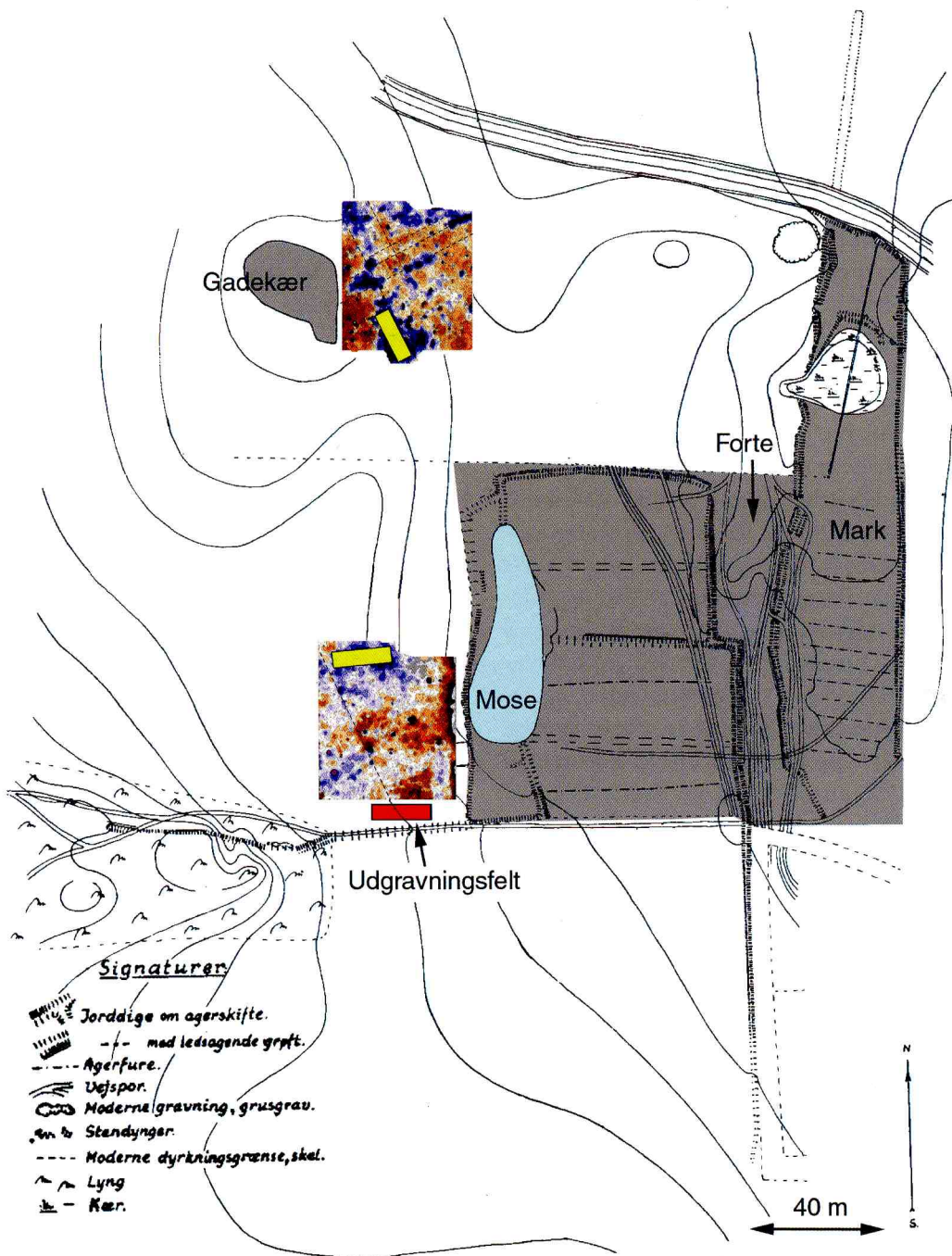
"Egnes Folk berette, at ifølge gamle Sagn laa her "før Pestens Tid" en Landsby ... og her ... ses tydelige Spor af Gaardspladsen, Indelukker og lignende. Der have været indgjærdede. I enkelte af de nuværende Mosehuller lige tæt ved og mellem Indhegningerne er ved Tørvegravning

fundet Stykker af Hjul, Følge og Staver, ligesom der i disse Huller efter Gaardejer Chr. Gryn-derups Sigende ofte er fundet Rester af klinede Bygninger ...".

Daniel Bruun tilbød at kortlægge sporene af landsbyen, men dette skete desværre ikke. I stedet fortsatte opdyrkningen af området, og omkring 1895 blev en stor del af kampestenene fra landsbyens diger brugt ved opførelsen af Alstrup Hedegårds i øvrigt smukke udlænger. Først i 1944 blev den middelalderlige torp endeligt fredet. Det fredede areal kom til at dække 20.360 m² og omfatte agre, vejspor, stensatte jorddiger, det såkaldte gadekær, et større mosehul og landsbyens forte (et areal til fællesbrug). I 1939 havde Axel Steensberg fra Nationalmuseet gennemført den ovenfor nævnte undersøgelse, og i 1950 vendte han tilbage for at foretage en opmåling af landsbyen og dens umiddelbare omgivelser. Resultaterne fra dette besøg lod han publicere i "Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1957". Heri kan man blandt andet læse om Alstrups gadekær og om bevarede, 25-35 meter lange, agerfurer fra en af markerne samt om de stensatte jorddiger, der har kantet landsbyens forte, marker og de enkelte gårdtofter.

Nye undersøgelser

Således kunne historien om Alstrup gardested være endt, men i 2002 fik museet en henvendelse fra gårdejer Niels Kr. Lauridsen på Alstrup Hedegård. Han fortalte, at han i et område lidt sydvest for mosen og uden for det fredede areal var pløjet på rester af en

Grundlaget for kortskitsen er Axel Steensbergs opmåling fra 1950. Hertil er føjet udgravningsfeltet og de magnetiske undersøgelsesområder fra 2003. Inden for de sidstnævnte områder markerer den gule farve to mulige hustomter. Det fredede areal er markeret med gråtoner. Efter Steensberg 1957 med tilføjelser af Jan Slot-Carlson.

*Alstrup Hede i foråret 2003. Centralt i billedet ses mosen og lidt sydvest for denne udgravningsfeltet, set fra vest.
Foto: S.B. Møller.*

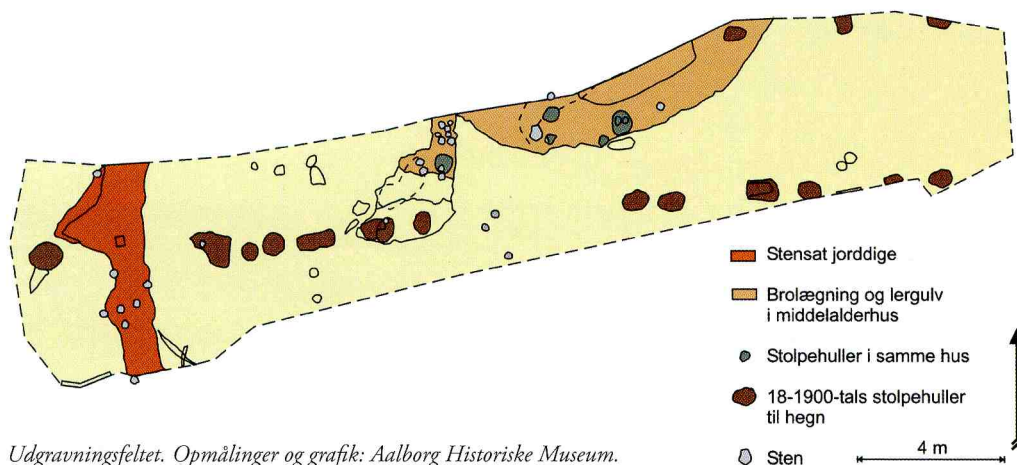
stenbrolægning og et lergulv. Med nærheden til den fredede torp var det endog meget sandsynligt, at der her var tale om anlæg med tilknytning til landsbyen, og ved et besøg hos Niels Kr. Lauridsen i efteråret 2002 tilbød han at lade dette område af marken ligge, indtil en prøvegravning var gennemført. En sådan imødekommenhed bør naturligvis følges op, og i foråret og sommeren 2003 foretog undertegnede en mindre udgravning på cirka 100 m² for at fastslå karakteren af det påtrufne.

Udgravningen bekræftede til fulde Niels Kr. Lauridsens oplysninger. Rester af brolægning og lergulv fra et middelalderhus dukkede op blot 5-15 cm under markens overflade, og skønt marken bliver pløjet skånsomt, er der ingen tvivl om, at anlæggene er truede af

dyrkning og vil gå til grunde i løbet af ganske få år. Kun den sydlige del af huset lå inden for udgravningsfeltet, og resten af huset må således afvente en senere undersøgelse. Huset, der var øst-vest vendt, var cirka 11 meter langt, og det har antagelig stået på en sten- og træsyld, da de spredte stolpehuller kun vanskeligt kan danne en væglinie. De må have haft andre funktioner i huset.

Endvidere dukkede bunden af et cirka 1,25 meter bredt, omtrent nord-syd orienteret stensat jorddige op – ganske magen til jorddigerne på det fredede areal, bortset fra at dette kun var bevaret i niveau med undergrundssandet.

I fyldet til diget samt på lergulvet og i et enkelt stolpehul i huset blev der fundet en del gråbrændt keramik. Hovedparten af denne stammer fra kuglepotter med udadbøjet

Udgravningsfeltet. Opmålinger og grafik: Aalborg Historiske Museum.

rand, og nogle af skårene er ornamenteret med indridsede bølgelinier. Keramikken daterer foreløbig hus og dige til tiden omkring 1400.

Prøvegravningen viste med al tydelighed, at en del af torpen ligger uden for det freddede areal, og for at få et første indtryk af landsbyens udstrækning blev det besluttet at indkalde de to forskere Olfert Voss og Tatyana Smekalova. De udførte i september 2003 en magnetisk kortlægning af to, cirka 40 x 40 meter store, områder nord for udgravningsfeltet. Niels Kr. Lauridsen og hans nabo, gårdejer Claus Jørgensen, der ejer marken, hvorpå det formodede gadekær ligger, lagde venligst jord til, og kortlægningen afslørede to mulige hustomter: En øst-vest vendt tomt ikke langt fra det udgravede middelalderhus og en nordvest-sydøst orienteret tomt øst for gadekæret. Sidstnævnte tomt er

muligvis identisk med et 1800-tals hus, som for længst er nedrevet, men samtidig var det i dette område, at Axel Steensberg i 1939 fandt keramik fra omkring 1500. Så helt udelukke, at der også her kan være tale om et middelalderhus, kan man ikke, og under alle omstændigheder bør begge de mulige hustomter undersøges nøjere.

Afslutning

Yderligere undersøgelser i Alstrup gardested vil utvivlsomt kunne øge vores kendskab til og forståelse af middelalderens landbebyggelse og landbrug. Forekomsten af såvel torpens huse som dens marker giver en sjælden mulighed for at få et indblik i det kulturlandskab, som landsbyen fungerede i. Det er således museets håb, at undersøgelserne på Alstrup Hede kan fortsættes i den nærmeste fremtid.